

<https://doi.org/10.26565/2226-0994-2026-74-11>

УДК: 165:004.8:37.013

Шеїн Ілля

ЕПІСТЕМОЛОГІЯ ВІЗУАЛЬНОГО В ДОБУ ГЕНЕРАТИВНОГО ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: ЕТИЧНІ МЕЖІ КОНСТРУЮВАННЯ ОСВІТНЬО-ДОСЛІДНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

У статті здійснено етичний аналіз трансформування епістемологічного статусу візуального образу в умовах масового поширення генеративного штучного інтелекту в освітньому й науковому середовищі. Обґрунтовано, що сучасна технологія змінює традиційну роль зображення. З допоміжного ілюстративного засобу воно перетворюється на самостійне джерело знання, що безпосередньо впливає на конструювання освітньої реальності. З'ясовано, що згенеровані зображення, попри їхню переконливість і естетичну привабливість, часто не мають референтного зв'язку з дійсністю, що призводить до розмиття меж між симуляцією й відтворенням реального.

На основі аналізу класичних і сучасних філософських концепцій і прикладів із освітнього й наукового дискурсу встановлено основні етичні проблеми, пов'язані з функціонуванням візуального як конструкту реальності. Зокрема, до них належать онтологічне вирівнювання людини й штучних агентів навчального процесу, дегуманізація освіти, зміщення відповідальності, інформаційна перевантаженість і зниження якості наукових публікацій, формування терпимості до помилок і естетизація помилок. Доведено, що ці ризики призводять до епістемічної кризи й підривають довіру до візуального як джерела знання. Особливу увагу приділено аналізу ризиків використання генеративного штучного інтелекту в освітніх матеріалах, зокрема некоректних образів, що можуть впливати на формування уявлень здобувачів освіти про реальність. Запропоновано можливі шляхи розв'язання окреслених проблем, зокрема запровадження принципу епістемічної прозорості візуального контенту, формалізація процедури його перевірки в межах наукового рецензування й розвиток критичної візуальної грамотності серед учасників освітнього й науково-дослідного процесу.

Зроблено висновок, що візуальний образ у добу повсюдного використання генеративного штучного інтелекту набуває статусу активного чинника формування знання, що зумовлює актуальність і необхідність його подальшого філософського осмислення та розроблення етичних стандартів використання в галузі освіти й науки.

Ключові слова: епістемологія, візуальний образ, генеративний штучний інтелект, епістемічна криза, цифрова культура.

В умовах масового поширення засобів генеративного штучного інтелекту (далі – ШІ) в культурному й освітньому дискурсі можна спостерігати радикальну трансформацію способів представлення й засвоєння знань. Це свідчить про те, що сталий розвиток сервісів для створення зображень, їх доступність, швидкість роботи й реалістичність результатів суттєвою мірою змінює епістемологічну природу знання: якщо раніше візуалізація в освітньому процесі здебільшого відігравала другорядну роль, а саме допоміжну й ілюстративну функцію, то в умовах нової цифрової культури вона поступово набуває статусу самодостатнього джерела пізнання.

Засоби генеративного ШІ створюють зображення, котрі, на перший погляд, видаються правдоподібними, проте не гарантують, що зображене справді існувало. Іншими словами, відбувається розрив онтологічного зв'язку з реальністю, який призводить до розмиття меж між симуляцією й відтворенням дійсності. Якщо такі зображення стають еквівалентом знання, це має визначальний вплив на галузь освіти, де надійність навчального матеріалу є передумовою процесу пізнання. Оскільки візуальний образ дедалі частіше стає формою конструювання реальності, постає нагальна потреба розглянути цей процес із філософсько-етичного погляду: проаналізувати візуальний образ як форму

знання в умовах масового використання генеративного ШІ й розглянути пов'язані з цим етичні ризики на матеріалі реальних випадків в освітньо-дослідному середовищі.

Проблеми впливу генеративного ШІ на академічну й науково-дослідну діяльність є об'єктом досліджень багатьох українських фахівців. Зокрема, О. Поліщук, Ю. Мельник, С. Тодорова розглядають філософські проблеми використання засобів ШІ в освіті. О. Варипаєв приділяє значну увагу зв'язку ШІ з філософією науки, Т. Максим'як досліджує моральні дилеми, пов'язані з застосуванням ШІ в контексті освіти, Р. Горбань і Я. Тараросєв аналізують діахронічний етичний дискурс ШІ.

Мета запропонованої розвідки полягає в тому, щоб здійснити етичний аналіз проблем зміни епістемологічного статусу візуального образу й визначити, яку роль має візуалізація у процесі конструювання освітньої реальності. У зв'язку з цим постають завдання дослідження: (1) проаналізувати трансформацію статусу візуального образу в освітньому процесі; (2) розглянути конкретні випадки використання згенерованих зображень в освітньо-науковій діяльності й визначити особливості функціонування візуального образу; (3) виокремити основні пов'язані з цим етичні ризики; (4) окреслити основні способи розв'язання проблем щодо надійності візуального.

Як правило, зображення відіграють роль візуального подання даних. Проте можна констатувати, що їхня традиційна функція зазнає змін. Американський учений Вільям Мітчелл зауважує, що ми мусимо з'ясовувати, «чого саме хочуть зображення» [Mitchell, 2005, с. 28]. Іншими словами, візуалізація в добу генеративного ШІ вже не відіграє роль об'єкта, який розшифровує людина. Її засоби самі стають суб'єктами, агентами, а взаємодія людини з ними формує зміст знання у цифровій культурі. Розглядаючи візуалізацію як систему образів, статус яких трансформується до повноцінних агентів, варто звернутися до французького філософа Гі Дебора, дослідника соціальних функцій образу, який зазначає: «Коли реальний світ перетворюється на чисті образи, чисті образи стають реальними істотами, котрі є <...> мотивами поведінки» [Debord, 2014 (1967), с. 6]. З цього випливає, що візуальний образ має нормативну силу, що не просто відтворює знання, а й визначає, що саме вважати знанням.

Вплив образу на зміст знання ґрунтовно досліджував філософ Жан Бодріяр. На думку науковця, образ – це знак, котрий у сучасній культурі виконує не свою первісну функцію, тобто відтворення світу, а стає своєрідним самостійним елементом інформаційного середовища. Жан Бодріяр виділяє чотири етапи зміни статусу образу: спочатку він є сумлінною копією дійсності, але потім починає прикрашати або ідеологізувати реальність. Після цього візуальний образ поступово стає симулякром – відтворенням того, чого насправді не існує, а зрештою він створює моделі, які взагалі не мають стосунку до фізичного світу [Baudrillard, 1994, с. 6]. Можна дійти висновку, що генеративний ШІ на поточному етапі свого розвитку є майже невичерпним джерелом продукування таких образів.

Варто наголосити, що в сучасній цифровій культурі ШІ перестає бути звичайним інструментом, що полегшує повсякденні й робочі завдання: він виконує не лише ілюстративну функцію, а буквально формує нове середовище. Ще у 2013 році Лучано Флоріді влучно зазначав: «Можливо, ми є останнім поколінням, яке чітко розрізняє реальне та віртуальне середовище» [Floridi, 2013, с. 14]. Учений порівнює сучасну цифрову культуру з промисловим суспільством, де енергія й сировина – це інформація, а найвищим здобутком є можливість керувати нею [Floridi, 2013, с. 17]. Цю думку підтверджують дослідження Шопани Зубофф, яка наголошувала, що «капіталізм стеження діє через безпрецедентну асиметрію в знаннях і владі, яка випливає з цих знань» [Zuboff, 2019, с. 16]. Відтак, згідно з цією концепцією, саме приватна інформація стає джерелом маніпуляцій поведінки й прибутку, причому пересічна людина, як правило, не усвідомлює цього.

Повертаючись до візуального у системі Лучано Флоріді, констатуємо, що людина відіграє роль елемента, вбудованого в інформаційне середовище. Там цей елемент перебуває разом із природними й штучними агентами, що схожі на нього [Floridi, 2013,

с. 14]. У сучасній системі освіти такими штучними агентами можна вважати генеративні мовні моделі, рекомендаційні алгоритми в освітніх платформах, віртуальні «аватари» тощо. Проте аналіз доводить, що матеріал, який умовний «аватар» подає здобувачам, керуючись алгоритмами, так само перебуває на межі істинного й хибного. Зокрема, Жан Бодріяр використовує термін «референт» – об'єкт реального світу, котрий відтворює образ, є його віддзеркаленням [Baudrillard, 1994, с. 2]. Натомість генеративний ШІ може формувати такий образ, навіть не звертаючись до дійсності. Відтак, як і наголошував філософ, візуальне, згенероване ШІ, постає симулякром, образом, який сприймають як істинний, проте фактично він не має референта й не спирається на реальність.

Згідно з концепціями деяких сучасних учених, ШІ й візуальне як його продукт набуває набагато впливовішої ролі в умовах цифрової культури, ніж це може здаватися на перший погляд. Наприклад, Кейт Кроуфорд стверджує, що ШІ недоречно вважати «безтілесною» технологією. Дослідниця зазначає, що «ШІ є водночас втіленням і матеріальним, виготовленим із природних ресурсів, палива, людської праці, інфраструктури, логістики...» й підсумовує: «ШІ – це реєстр влади» [Crawford, 2021, с. 8]. На рівні епістемологічних ризиків цю проблему розглядає Ювал Харарі. Зокрема, учений наголошує, що «ШІ – перша технологія, яка може ухвалювати рішення та створювати нові ідеї самостійно» [Harari, 2019, с. 19]. З цього також випливає, що генеративний ШІ стає засобом конструювання реальності: він продукує переконливі образи, які необов'язково мають референтів, й керується власною логікою, коли демонструє їх, наприклад, під час навчального процесу. Натомість знання в умовах масового використання генеративного ШІ не відтворює реальність, а, на думку Кейт Кроуфорд, певною мірою стає результатом роботи владної інфраструктури, що вбудована в технологічні системи.

З окреслених наукових підходів бачимо, що візуальне в добу повсюдного використання генеративного ШІ змінює свою роль з засобу репрезентувати матеріал до інструменту, щоб генерувати знання, причому цей інструмент є складником алгоритмічної інфраструктури. Розглядаючи проблему візуального, доречно звернутися до актуальних прикладів упровадження таких технологій в освітньому та науковому середовищі й дослідити суміжні етичні ризики.

Можна припустити, що однією з ключових проблем візуального як конструкту реальності в академічно-дослідницькій сфері є онтологічне вирівнювання суб'єктів. Розгляньмо це на прикладі українського досвіду. У 2025 році Міністерство освіти й науки України представило освітянській спільноті компанію «Elai.io» – платформу, що дозволяє перетворювати текст на відео, – й оголосило про можливості використання цієї системи в освітньому просторі. Основна функція полягає в тому, що завантажений текст може озвучувати «аватар» – цифрове представлення людини, яке імітує людську мову, міміку й артикуляцію.

Візуалізація у цьому випадку є складником нового освітнього простору. Лучано Флоріді називає це «onlife-experience» – середовищем, де віртуальне не відділене від реального [Floridi, 2013, с. 8]. Контент, згенерований ШІ, стає не звичайним малюнком на екрані, а симулякром (за Жаном Бодріяром), частиною життєвого простору, а «аватар», зі свого боку, має перспективу розділти зі студентом і викладачем майбутнього єдину онтологічну реальність, адже він є таким самим елементом інформаційного середовища. У системах на зразок «Elai.io» віртуальний «аватар» відіграє роль не інструмента, а повноправного учасника освітнього процесу: він імітує реальну присутність викладача, інтенціональність, може спілкуватися зі студентом, відтворювати емоційні маркери мовлення. Зауважимо, що в Україні вже є досвід упровадження таких систем у навчальний процес. Зокрема, у Центральноукраїнському національному технічному університеті протягом трьох місяців створили навчальний курс з дисципліни «Основи менеджменту», де виклади читає «аватар» – віртуальний «освітянин», створений на прототипі реального фахівця [Романчук, 2025].

Проте є підстави стверджувати, що одним із наслідків активного впровадження таких технологій до академічної сфери є дегуманізація, тобто процес, коли технічні засоби поступово витісняють і викладача, і студента з освітнього процесу [Shyroka, 2023, с. 181].

Якщо в традиційному освітньому середовищі викладач є антропоцентричним авторитетом, то в умовах цифрової культури є ризик повністю делегувати ці повноваження алгоритму. Такий підхід означає, що дегуманізація є джерелом не менш серйозного етичного ризику: викладач фактично позбувається своєї унікальності. В реаліях, коли суттєву частину освітнього процесу виконуватиме алгоритм, ІІІ, штучний «аватар» тощо, викладач виконуватиме функцію посередника між здобувачем освіти й умовною цифровою платформою, його компетенція вже не передбачатиме бути гарантом істинності знання. Отже, внаслідок цього авторитет викладача зміщується з епістемічної площини до суто операційної.

Інший етичний ризик використання «аватарів», що є прототипами справжніх викладачів, – зміщення відповідальності. Припустимо, віртуального робота розроблено на основі реальної особи, зокрема із відтворенням зовнішності, голосу, міміки, специфіки мовлення тощо. З цього випливає, що робот є візуальним образом, знаком, що відсилає до конкретної людини, але фактично його агентом мовлення є алгоритм, ІІІ. Проте ІІІ – недосконала система, вона схильна до помилок: фактологічних, мовленнєвих, може викривляти інформацію, припускати неетичних висловлювань тощо. У такому випадку реальна особа може ризикувати власною репутацією, навіть не беручи участі в мовленнєвому акті, адже відповідальність де-факто переноситься з алгоритму на людину-прототип.

Ще одна етична проблема візуального як конструкту реальності стосується науково-дослідної сфери й полягає в перевантаженості інформацією. Можна констатувати, що в багатьох наукових спільнотах кількість публікацій, індекс цитування тощо все ще є важливішими факторами, ніж якість і змістовність наукового матеріалу. Як влучно зазначав Келвін Ньюпорт, «у сфері інтелектуальної діяльності надмірне навантаження співробітників знижує як кількість, так і якість результатів» [Newport, 2024, с. 45]. Саме переважання кількості над якістю часом впливає на те, як зміст статей і використані в них зображення формують сприйняття дійсності з наукового погляду. Показовим є випадок, коли у 2024 році в науковому журналі «Frontiers in Cell and Developmental Biology» вийшла стаття на вузькоспеціалізовану тему, в тексті якої було використано зображення тварини з анатомічними аномаліями, згенероване засобами ІІІ [Sample, 2025]. Резонансна публікація є прямим свідченням того, що ані автори, ані рецензенти не приділили досить уваги перевірці матеріалу. Відтак, візуальне в умовах надмірного обсягу даних часто не просто не відтворює реальність, а перетворюється на симуляцію, створює ілюзію правдивості й фактично підриває довіру до науки.

Недосконала верифікація зображень у наукових і навчальних матеріалах – проблема й українського освітнього дискурсу. Розгляньмо не менш характерний випадок із погляду етичних проблем візуального. У 2025 році ВЦ «Академія» видав підручник із дисципліни «Світова література» для 8 класу згідно з навчальною програмою НУШ. Показово, що в художньому оформленні палітурки використано зображення людей із трьома руками, помилкою, що вказує на очевидне використання засобів ІІІ [Вишпайленко, 2026].

Ключовим є те, що в цьому випадку зображення так само втрачає ілюстративну функцію, воно починає продукувати власну реальність, але таку, що подають нормативною. Відповідно, виникає епістемічна криза. Якщо сприймати підручник як авторитетне джерело знань – за визначенням, – то використання зображень ІІІ в навчальних матеріалах є ризиком підірвати зв'язок між фізичною правдоподібністю й візуальним. Як наслідок, дискредитовано довіру і до зображення, і до автора й редактора. З окресленого випадку випливає не менш серйозна етична проблема – перехід від істинності до функціональності. Уявімо, що умовна ілюстрація, тобто компонент візуального, містить помилку, але загалом передає провідну ідею. Можна припустити, що чим частіше траплятимуться схожі випадки, тим сильніше знизиться критичне сприйняття помилок візуального. Іншими словами, є ризик, що з часом такі огріхи стануть допустимим відхиленням: вистачатиме того, що образ буде «приблизним». Особливо гостро ця проблема постає у сфері точних і технічних наук, зокрема аерокосмічної галузі, де найменший елемент візуальних матеріалів повинен відповідати дійсності. У випадку, якщо

засоби генеративного ШІ «виправлятимуть» креслення літальних апаратів, це може призвести як до ризиків проектування та економічних втрат, пов'язаних із виробництвом, так і до першого етапу ланцюга подій із фатальними наслідками. Не менш критичний наслідок такого процесу – втрата довіри до візуального як джерела знань загалом.

Спостерігаючи за використанням некоректних зображень у навчальних матеріалах, можна виокремити іншу етичну проблему – так звану естетизацію помилки. Розглянемо це на ще одному прикладі. У 2024 році професор Каліфорнійського університету уклав підручник з літератури, використовуючи засоби генеративного ШІ. Анонсоване видання містило багато неточностей, зокрема некоректних візуальних елементів, що призвело до критики з боку академічної спільноти. Характерно, що, на думку автора підручника, такі недоліки варто тлумачити як педагогічний задум і художній прийом [Landymore, 2026]. У цьому випадку естетизація відіграла своєрідну роль захисту від критики. Проте з філософського погляду це слід розуміти як підґрунтя для того, щоб нормалізувати дефекти. Як наслідок, помилка стає варіантом норми й перестає бути відхиленням. Естетизація помилки, зі свого боку, переводить орієр у ще ширшу площину – самодостатню форму з власною виразністю.

Помилки в художньому оформленні підручника можуть видаватися незначною проблемою. Проте можна уявити потенційні наслідки, якщо через недбалість рецензентів хибні зображення почнуть з'являтися в нових посібниках для студентів-медиків, котрим, як слушно зауважує Ліндон Вокер, «може не вистачати клінічного досвіду, щоб брати під сумнів або перевіряти таку інформацію» [Walker, 2025, с. 744]. Часом генеративний ШІ може продукувати настільки правдоподібні зображення, що навіть експерти не завжди здатні визначити їх хибність [Hartung, 2024, с. 1]. У таких випадках є ризик, що майбутній фахівець матиме лише умовне уявлення про об'єкт своєї діяльності, а це, зі свого боку, має безпосередні етичні наслідки, адже недостатньо кваліфікований медик впливатиме на рішення, які стосуються життя та здоров'я людини.

Схожу проблему спостерігаємо і в науково-дослідному середовищі. Зокрема, канадська дослідниця Одрі Мурс наголошує, що засоби генеративного ШІ припускаються помилок, коли візуалізують хімічні процеси. До того ж особлива небезпека полягає у так званій «сприйняттєвій непомітності»: згенеровані моделі мають переконливий вигляд, є естетично привабливими і фактично створюють ілюзію наукової коректності [Mooges, 2025, с. 649]. З цього бачимо, що візуальне вкотре призводить до епістемічної кризи. Візуалізацією стає не відтворення дійсності в розумінні конкретного дослідника, а тільки симуляція алгоритму, що призводить до підриву і довіри до візуального, і якості навчання.

Підсумовуючи проаналізовані випадки, можна виокремити шість основних етичних проблем, пов'язаних із візуальним як конструктом реальності, які схематично наведено на рисунку 1.

Рисунок 1. Етичні проблеми візуального як конструкту освітньо-наукової реальності

Насамперед ідеться про онтологічне вирівнювання суб'єктів освітнього процесу, коли віртуальні об'єкти й людина набувають однакового статусу. Друга проблема – дегуманізація галузі освіти, через що викладач втрачає авторитет як гарант знань і відіграє роль механічного посередника. Наступний етичний ризик стосується зміщення відповідальності й відповідних репутаційних наслідків, покладених на людину. Окремо варто виокремити проблему інформаційної перевантаженості, ситуацію, де кількісні показники призводять до продукування неперевіреного візуального контенту. Інше питання стосується терпимості до помилки, коли суть образу полягає не в точності, а функціональності. Зрештою, ще одна проблема візуального як конструкту реальності – естетизація помилки й сприйняття недоліків як форм вираження.

Аналіз етичних ризиків візуального в освітньо-дослідному середовищі дає можливість окреслити потенційні шляхи розв'язання таких проблем. Можна припустити, що для цього насамперед варто визначити принципи прозорості візуального контенту. Наприклад, будь-який візуальний складник навчального матеріалу повинен мати чітку структуру опису. Згідно з цією системою, зображення має супроводжуватися маркуванням, де буде зазначено рівень залучення генеративного ШІ, його конкретну модель або інструмент, інформація про те, наскільки зображення відповідає реальним даним, чи пройшло воно експертну перевірку тощо.

Інший крок розв'язання проблем візуального стосується системи рецензування навчальних і наукових матеріалів. З розглянутих вище випадків можна дійти висновку, що зображення не завжди стають предметом детального розгляду під час перевірки публікацій, а їхня естетична привабливість та зовнішня переконливість створюють ілюзію істинності. Перспективним напрямом досліджень видається розроблення формалізованих критеріїв оцінки зображень, серед яких, наприклад, емпірична точність, відповідність даним тощо. Не менш актуальним є залучення фахівців для аналізу саме візуальних елементів для вузькоспеціалізованих дисциплін, як-от хімія, медицина, інженерія, де хибність даних може призводити до фатальних наслідків.

Ще одним принципово важливим аспектом є формування критичної візуальної грамотності. Видається логічним, що в добу масового поширення генеративного ШІ базова цифрова грамотність вже не є вичерпною навичкою для ефективної роботи з інформацією. Можна припустити, що до основних компетентностей критичної візуальної грамотності належить навичка визначати джерело зображення, вміння розпізнавати типові помилки, що вказують на ШІ, звичка співвідносити візуалізовані дані з текстом та джерелами.

Підбиваючи підсумки дослідження, можна констатувати, що статус візуального образу в галузі науково-академічної діяльності швидко змінюється в добу генеративного ШІ. З допоміжного елемента, що виконував ілюстративну функцію, візуальне стає самодостатнім механізмом продукування знання. З цього випливає, що візуальний образ дедалі частіше є симуляцією, котра часто не має безпосереднього зв'язку з дійсністю, проте має переконливий та естетично привабливий вигляд і суттєво впливає на пізнавальний процес. З розглянутих випадків в освітньо-дослідній галузі можна виокремити низку нагальних та взаємопов'язаних етичних проблем, як-от: онтологічне вирівнювання суб'єктів освітнього процесу, дегуманізація освіти, зміщення відповідальності, інформаційна перевантаженість, формування терпимості до помилки та її естетизація. З огляду на це, можна виокремити декілька основних шляхів розв'язання таких проблем. Зокрема, йдеться про запровадження принципу епістемічної прозорості візуального, формалізація шляхів перевірки істинності візуального контенту в галузі рецензування та принципову необхідність формувати критичну візуальну грамотність серед учасників освітнього процесу. Отже, доходимо висновку, що візуальний образ доби генеративного ШІ став активним чинником конструювання реальності, наслідком чого є суперечливі етичні ризики. Актуальною темою подальших досліджень залишається питання

філософсько-етичного осмислення цього процесу й окреслення шляхів відповідального використання новітніх технологій у галузі освіти й науки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Виширайленко О. «ІІІ постарався на славу»: підручник НУІІ із зарубіжної літератури для 8 класу довів українців до «істерики». *OBOZ.UA*. 11. 02. 2026. URL: <https://shkola.obozrevatel.com/ukr/news/shi-postaravsya-na-slavu-pidruchnik-nush-iz-zarubizhnoi-literaturi-dlya-8-klasu-doviv-ukraintsiv-do-isteriki/amp.htm>.

Романчук О. В Україні вперше замінили викладача штучним інтелектом: чого навчає студентів. *ЗНАЙ.UA*. 2025. 12 листопада. URL: <https://deti.znaj.ua/525972-v-ukrajini-vpershe-zaminili-vikladacha-shtuchnim-intelektom-chogo-navchaye-studentiv>.

Baudrillard J. *Simulacra and simulation* / trans. S. F. Glaser. Ann Arbor : University of Michigan Press, 1994. (Original work published 1981). DOI: <https://doi.org/10.3998/mpub.9904>

Crawford K. *Atlas of AI: Power, politics, and the planetary costs of artificial intelligence*. New Haven : Yale University Press, 2021. DOI: <https://doi.org/10.56315/PSCF3-22Crawford>

Debord G. *The society of the spectacle* / trans. K. Knabb. Berkeley : Bureau of Public Secrets, 2014. (Original work published 1967).

Floridi L. *The ethics of information*. Oxford : Oxford University Press, 2013. DOI: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199641321.001.0001>

Harari Y. N. *Nexus: A brief history of information networks from the Stone Age to AI*. New York : Random House, 2024. DOI: <https://doi.org/10.26485/ZRL/2024/67.2/14>

Hartung J., Reuter S., Kulow V. A., Föhling M., Spreckelsen C., Mrowka R. Experts fail to reliably detect AI-generated histological data. *Scientific Reports*. 2024. Vol. 14. DOI: <https://doi.org/10.1038/s41598-024-73913-8>

Landymore F. Professor defends AI textbook. *Futurism*. Feb 6, 2026. URL: <https://futurism.com/artificial-intelligence/professor-defends-ai-textbook>.

Mitchell W. J. T. *What do pictures want? The lives and loves of images*. Chicago : University of Chicago Press, 2005. DOI: <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226245904.001.0001>

Moore A., Zuin Zeidler V. G. Don't let generative AI shape how we see chemistry. *Nature Reviews Chemistry*. 2025. Vol. 9. P. 649–650. DOI: <https://doi.org/10.1038/s41570-024-00633-z>

Newport C. *Slow productivity: The lost art of accomplishment without burnout*. New York : Portfolio/Penguin, 2024.

Sample I. Quality of scientific papers questioned as academics “overwhelmed” by the millions published. *The Guardian*. 13 Jul. 2025. URL: <https://www.theguardian.com/science/2025/jul/13/quality-of-scientific-papers-questioned-as-academics-overwhelmed-by-the-millions-published>.

Shyroka S., Bilchuk N., Piven H. Dehumanization in the digital educational process: philosophical analysis of problems and risks of the modern education system. *Visnyk of the Lviv University. Series Philos.-Political Studies*. 2023. Issue 49. P. 180–190. DOI: <https://doi.org/10.30970/PPS.2023.49.23>

Walker L. Artificial intelligence in medical education: potential and pitfalls. *Australian Journal of General Practice*. 2025. Vol. 54, No. 11. P. 741–745. DOI: <https://doi.org/10.31128/AJGP-08-24-7393>

Zuboff S. *The age of surveillance capitalism: The fight for a human future at the new frontier of power*. New York : Public Affairs, 2019. DOI: <https://doi.org/10.1007/s00146-020-01100-0>.

Шейн Ілля Олександрович

аспірант кафедри 701

Національний аерокосмічний університет «ХАІ»

м. Харків, вул. Вадима Манька, 17, Україна

E-mail: i.o.shein@khai.edu

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1850-8529>

Стаття надійшла до редакції 23.02.2026

Стаття рекомендована до друку 12.04.2026

Переглянуто 02.04.2026

Опубліковано 25.05.2026

EPISTEMOLOGY OF THE VISUAL IN THE AGE OF GENERATIVE ARTIFICIAL INTELLIGENCE: ETHICAL LIMITS OF CONSTRUCTING EDUCATIONAL AND RESEARCH REALITY

Shein Illia O.

Postgraduate student of the Department 701

National Aerospace University "KhAI"

17 Vadym Manko Street, Kharkiv, Ukraine

E-mail: i.o.shein@khai.edu

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1850-8529>

ABSTRACT

The article provides an ethical analysis of the transformed epistemological status of the visual image amid the widespread adoption of generative artificial intelligence in educational and scientific environments. The article argues that modern technology is changing the traditional role of the image. From a supplementary illustrative tool, it is transforming into an independent source of knowledge that directly influences the construction of educational reality. The study reveals that generated images, despite their persuasiveness and aesthetic appeal, often lack a referential connection to reality, which leads to a blurring of the boundaries between simulation and the reproduction of the real.

Based on an analysis of classical and contemporary philosophical concepts and examples from educational and scientific discourse, this paper identifies the main ethical issues associated with the functioning of the visual as a construct of reality. In particular, these include the ontological equalization of humans and artificial agents in the educational process, the de-humanization of education, the shifting of responsibility, information overload and a decline in the quality of scientific publications, the fostering of tolerance for errors, and the aestheticization of errors. It has been demonstrated that these risks lead to an epistemic crisis and undermine trust in the visual as a source of knowledge. The study focuses particularly on analyzing the risks associated with the use of generative artificial intelligence in educational materials, especially incorrect representations that may influence students' perceptions of reality. The article proposes possible solutions to the identified problems, including the introduction of the principle of epistemic transparency of visual content, the formalization of verification procedures within the framework of peer review, and the development of critical visual literacy among participants in the educational and research process.

This study concludes that, in the era of widespread use of generative artificial intelligence, the visual image has become an active factor in the formation of knowledge, which underscores the relevance and necessity of its further philosophical reflection and the development of ethical standards for its use in the fields of education and science.

Keywords: *epistemology, visual image, generative artificial intelligence, epistemic crisis, digital culture.*

REFERENCES

- Vypyrailenko, O. (2026). "Shi postaravsia na slavu": pidruchnyk NUSH iz zarubizhnoi literatury dlia 8 klasu doviv ukraintsiv do "isteriky". *OBOZ.UA*. <https://shkola.obozrevatel.com/ukr/news/shi-postaravsya-na-slavu-pidruchnik-nush-iz-zarubizhnoi-literaturi-dlya-8-klasu-doviv-ukraintsiv-do-isteriki/amp.htm> (In Ukrainian).
- Romanchuk, O. (2025). V Ukraini vpershe zaminily vykladacha shtuchnym intelektom: choho navchaie studentiv. *ZNAY.UA*. <https://deti.znaj.ua/525972-v-ukrajini-vpershe-zaminili-vykladacha-shtuchnim-intelektom-chogo-navchaye-studentiv> (In Ukrainian).

- Baudrillard, J. (1994). *Simulacra and simulation* (S. F. Glaser, Trans.). University of Michigan Press. (Original work published 1981). <https://doi.org/10.3998/mpub.9904>
- Crawford, K. (2021). *Atlas of AI: Power, politics, and the planetary costs of artificial intelligence*. Yale University Press. <https://doi.org/10.56315/PSCF3-22Crawford>
- Debord, G. (2014). *The society of the spectacle* (K. Knabb, Trans.). Bureau of Public Secrets. (Original work published 1967)
- Floridi, L. (2013). *The ethics of information*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199641321.001.0001>
- Harari, Y. N. (2024). *Nexus: A brief history of information networks from the Stone Age to AI*. Random House. <https://doi.org/10.26485/ZRL/2024/67.2/14>
- Hartung, J., Reuter, S., Kulow, V. A., Fähling, M., Spreckelsen, C., & Mrowka, R. (2024). Experts fail to reliably detect AI-generated histological data. *Scientific Reports*, 14, 28677. <https://doi.org/10.1038/s41598-024-73913-8>
- Landymore, F. (2026). *Professor defends AI textbook*. Futurism. <https://futurism.com/artificial-intelligence/professor-defends-ai-textbook>
- Mitchell, W. J. T. (2005). *What do pictures want? The lives and loves of images*. University of Chicago Press. <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226245904.001.0001>
- Moore, A., & Zuin Zeidler, V. G. (2025). Don't Let Generative AI Shape How We See Chemistry. *Nature Reviews Chemistry*, 9, 649–650. <https://doi.org/10.1038/s41570-024-00633-z>
- Newport, C. (2024). *Slow productivity. The lost art of accomplishment without burnout*. Portfolio/Penguin.
- Sample, I. (2025). *Quality of scientific papers questioned as academics "overwhelmed" by the millions published*. The Guardian. <https://www.theguardian.com/science/2025/jul/13/quality-of-scientific-papers-questioned-as-academics-overwhelmed-by-the-millions-published>
- Shyroka, S., Bilchuk, N., & Piven, H. (2023). Dehumanization in the digital educational process: Philosophical analysis of problems and risks of the modern education system. *Visnyk of the Laviv University. Series Philos.-Political Studies*, (49), 180–190. <https://doi.org/10.30970/PPS.2023.49.23>
- Walker, L. (2025). Artificial intelligence in medical education: potential and pitfalls. *Australian Journal of General Practice*, 54(11), 741–745. <https://doi.org/10.31128/AJGP-08-24-7393>
- Zuboff, S. (2019). *The age of surveillance capitalism: The fight for a human future at the new frontier of power*. Public Affairs. <https://doi.org/10.1007/s00146-020-01100-0>

The article was received by the editors 23.02.2026

The article was revised 02.04.2026

The article is recommended for printing 12.04.2026

This article published 25.05.2026

Як цитувати: Шеїн, І. (2026). Епістемологія візуального в добу генеративного штучного інтелекту: етичні межі конструювання освітньо-дослідної реальності. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії»*, (74), 105-113. <https://doi.org/10.26565/2226-0994-2026-74-11>

In cites: Shein, I. (2026). Epistemology of the visual in the age of generative artificial intelligence: ethical limits of constructing educational and research reality. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University, Series Philosophy. Philosophical Peripeteias*, (74), 105-113. <https://doi.org/10.26565/2226-0994-2026-74-11> [In Ukrainian]